

*Fónai Mihály egyetemi docens,
Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Jogbölcséleti és Jogsociológiai Tanszék*

A települési problémák és lakossági szükségletek lehetséges hatása a helyi politikára¹

1. Bevezetés

Tanulmányomban a 2000-es évek első felében folytatott empirikus kutatásaink eredményeit elemzem, abból az aspektusból, hogy milyen probléma percepciókat, szükségleteket és elvárásokat tapasztaltunk e kutatások során. A kutatások elsősorban arra irányultak, hogy egy-egy térségben, illetve településen milyen az ott élők szociális helyzete és egészségi állapota. E kérdéseket nem lehet azonban anélkül vizsgálni, hogy ne érintenénk az adott térségben, településen élők személyes problémáit, a településsel kapcsolatban kialakult elvárásait és véleményét. Ezek az elvárások és vélemények valamilyen módon és mértékben hatnak a helyi politikára, ezért is fontos a feltérképezésük. A helyi politikának, a helyi hatalomnak ezeket a véleményeket és elvárásokat mindenképpen figyelembe kell vennie, függetlenül azok kanalizálásától és intézményesültségétől, illetve attól, hogy azok támaszkodnak-e valamilyen intézményre, szervezetre, amely vállalja az érdekek képviseletét és a nyomásgyakorlást a döntéshozókra, vagy csak az ott élők szimpla hangulatáról, életérzéséről, elégedettségéről, vagy elégedetlenségéről van szó. Ezek a kutatások lehetőséget adnak az ismert elméletek és tézisek vizsgálatára, tesztelésére is. Mivel minden kutatás vizsgálta a romák élethelyzetét és véleményét, elvárásait és preferenciáit is, az elemzés során arra törekszem, hogy összevessem a romák és nem romák élethelyzetét és véleményét, elvárásait – ez módot ad arra, hogy vajon egy olyan térségben, ahol a romák aránya magas, van-e eltérés a romák és nem romák véleményében és elvárásaiban .

---

¹ A Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Karának Politológiai Tanszéke volt a házigazdája a Magyar Politikatudományi Társaság reprezentatív szakmai eseményének, a XVI. Politológus Vándorgyűlésnek, melynek megrendezésére a „Válság – Választás – Demokrácia” címmel került sor 2010. június 18-19. között Szegeden. Jelen írás a Szerző konferencián elhangzott előadásának szerkesztett változata.

2. Megközelítési lehetőségek és elméleti keretek

A lakossági szükségleteknek, valamint az érzékelt, átélt problémáknak és elvárásoknak a helyi politikára gyakorolt hatása több szempontból is értelmezhető és vizsgálható. A lehetséges megközelítési módok a helyi társadalom kérdésétől a helyi hatalom, illetve az önkormányzatok működésén, az arra hatást gyakorló aktorok vizsgálatán át a támogatórendszerek és hálózatok elemzéséig terjedhetnek, és egyik, meghatározó kérdésük lehet a szegénységnek és kirekesztésnek, valamint a diszkriminációnak az elemzése. Ezek közül a megközelítési és értelmezési lehetőségek közül empirikus kutatásaink tervezése és értékelése során inkább az egyenlőtlenségekkel összefüggő magyarázatokkal, így például a kirekesztéssel, diszkriminációval, és általában véve, ahogy arra utaltam, az egyenlőtlenségekkel összefüggő magyarázatokkal operáltunk, ezért volt kiemelt szerepe az etnikai hovatartozásnak. Tanulmányom elméleti kereteit a helyi társadalom, az ezzel összefüggő „glokalizáció”, a helyi politika és hatalom, továbbá a közszolgáltatások jelentik.

A *helyi társadalom* felfogható, mint egy-egy településen kialakuló mezocsoport, mely az individuum és a társadalmi egész között a primer csoportokon keresztül érdekeket, értékeket, ideológiákat közvetít, tradíciókat őriz, és az autochton strukturálódás lehetőségét nyújtja (Böhm, 2003: 193). A helyi társadalom közvetítő mechanizmusokkal és csatornákkal bír, és integrálja az egyéneket, a családtól a település közösségéig. Témám szempontjából különös jelentősége van annak, hogy a helyi társadalom a részvételen, a kooperáción és az integráción keresztül kapcsolja be az egyént, aki számára ezek a dimenziók az elégedettség, a kötődés, és a perspektíva lehetőségét nyújtják. Kutatási eredményeim is ezekbe a dimenziókba kanalizálódnak, ugyanis a Böhm által felvázolt dimenziókat vizsgáltuk, elsősorban a helyi társadalomszerveződés, és kevésbé az egyén szempontjából valamint oldaláról, hisz például a különböző lakossági csoportok, köztük az etnikai csoportok elégedettségét, elvárásait és probléma-percepcióját elemzem.

A helyi társadalom módosuló jelentést és növekvő jelentőséget kapott a globalizációs folyamatok hatására. E folyamatok két területen is érvényesültek: a „gondolkozz globálisan, cselekedj lokálisan” kettőssége arra utal, hogy a globális folyamatok mellett és azok eredményeként felerősödött a *lokális cselekvés* súlya. Másrészt, a globális, elsősorban gazdasági és pénzügyi folyamatok azt eredményezték, hogy a folyamatok következtében a problémák helyi szinten jelennek meg. Az átalakuló világgazdaság globalizálódása mellett, mely meghatározó hatást gyakorol a nemzetgazdaságok működésére és szociális, jóléti rendszereikre, a folyamatok lokális hatásokat eredményeznek, egyes térségek

kiemelkedésével, és mások meggyengülésével, lesüllyedésével, *elszegényedésével*. E folyamatok hatására felerősödnek a „*lokalizációs*” jelenségek, és új helyzetbe kerülnek a szélesen értelmezett helyi szociális ellátó rendszerek – a problémák „*lokalizálódnak*” (Ferge, 2000, Fábíán, 1998, 1999, 2004, Bódi, 2001, 2008). A folyamat következményeit, a munkanélküliséget, és az elszegényedést, valamint ezek következményeit elemzem a tanulmányban.

A helyi politika és helyi hatalom kérdése szorosan összefügg a helyi társadalom és a helyi önkormányzatiság problémakörével; a politikatudomány, a regionalitással foglalkozó kutatások, és a közigazgatás tudomány egyaránt foglalkoznak e kérdésekkel, ezért számos megközelítése, értelmezése és elemzési dimenziója van (a magyar szakirodalomban például: Bódi, Horváth M., Kákai, Pálné, Süli-Zakar, Szegvári). A szakirodalomban elfogadott, hogy a helyi önkormányzatok a helyi hatalom meghatározó szereplői, e hatalmukat a kormányzati hatalomhoz képest kialakult autonómia jellemzi. A helyi önkormányzatok hatalmi potenciálját a helyi jogszabályalkotás, az igazgatási szervezet, és a helyi adók, valamint díjak kiszabásának lehetősége jelenti (Szegvári, 2001). A helyi politika egyik modelljében a közösség alapú helyi önkormányzatok honorácior típusú helyi politikusai a meghatározóak, a klientizmus érvényesítésével. A pártosodott önkormányzatok intézményesedett érdekkifejeződési mechanizmusában a professzionális politikusok jelentősége nagyobb, melyek a pártokkal együtt az „*integrációs modell*” működtetésében érdekeltek, így ezekben az önkormányzatokban (és településeken) nagyobb lesz a pártpolitika, az országos politika hatása (Szegvári, 2001). A helyi politika és a helyi hatalom egyéb szereplői között a kiemelkedő személyektől a civileken át az egyéb szervezetekig, köztük a szakszervezetekig és a pártokig sok szereplőt találunk – az érdekvérvényesítésnek is jelentősen eltérő formái, eszközei és módjai alakultak ki. Jelen tanulmányban is elsősorban a potenciális „*szereplők*”, „*aktorok*” egyikének, a lakosságnak az elvárásait és véleményét vizsgálom.

A vizsgált „*települési problémák és lakossági szükségletek*” jelentős mértékben mint az önkormányzatok által nyújtott *közszolgáltatások* jelennek meg (a közszolgáltatások fogalmi kérdéseit jelen keretek között nem elemzem). Ezek egyik sajátossága épp az, hogy alakulásukra a helyi szükségletek lényeges hatást gyakorolnak (Horváth M., 1996). Ugyanakkor a hatás fordítva is igaz: a szolgáltatók körének, vagy a szolgáltatásoknak a változása, módosulása önmagában is gerjeszti például a helyi közösség szociális helyzetében végbemenő változásokat, gyakran olyan szükségleteket indukálva, amik korábban nem is

voltak az adott településen². Dolgozatomban jelentős mértékben arra fókuszálok, hogy a kutatásba bevont településeken és térségekben milyen közszolgáltatások iránt és milyen lakossági szükségletek vannak.

Jelen tanulmányomban több empirikus kutatás eredményeit ismertetem – ezek sajátossága, hogy minden esetben összevetem a településeken, térségekben élő roma és nem roma lakosság szükségleteit és elvárásait – ebben az értelemben a dolgozat meghatározó vizsgálati szempontja az etnikai hovatartozás hatásának az elemzése. Tanulmányomban külön nem foglalkozom az etnikai klasszifikáció kérdésével, az empirikus kutatások bemutatásánál utalok az alkalmazott klasszifikációs eljárásokra.

2.1. Hipotézisek

Hipotéziseim megfogalmazásakor elsősorban a vázolt elméleti és szemléleti keretekre támaszkodom, és figyelembe veszem saját, korábbi kutatási eredményeim tapasztalatait is. A rendelkezésre álló empirikus eredmények az esetek egy részében csak a hipotézisek *közvetett tesztelésére* adnak módot.

Jelen tanulmányomban a települési problémáknak és a lakossági szükségleteknek a helyi politikára gyakorolt hatását vizsgálom. Ez lehetőséget ad arra, hogy Gabriel Almondnak és Bingham Powellnek az érdekcsoport típusokra és a döntéshozók megközelítésére kialakított modelljét vegyem figyelembe (Almond – Powell, 2003). A helyi politikára és a döntéshozókra gyakorolt hatások Almond és Powell tézise esetében is részben a hálózatok problémájaként jelenik meg, ezért e hipotézis esetében figyelembe vehető Angelusz és Tardos kapcsolattipológiája is (Angelusz – Tardos, 2006). E modellek alapján azt várom, hogy az általam vizsgált térség helyi társadalmában az érdekcsoportok és érdekartikuláció esetében a *patrónus – kliens viszonyok, és a természetes csoportok hatása érvényesül* (Almond – Powell, 1996). A döntéshozók „megközelítésében” a személyes kapcsolatok szerepe emelkedik ki, szemben az intézményes kapcsolatokéval. A kapcsolathálózat oldaláról a hálózaton belül a *személyes szálak és a patrónus – kliens viszonyokhoz fűződő kötelek* hatását várom (Angelusz – Tardos, 2006).

A helyi kormányzás és helyi politika alakítóira vonatkozó tézisek egyik központi kérdése, hogy „ki kormányoz” helyben, lehet-e helyi hatalomról beszélni, ha igen, azt kik

---

² A 2000-es évtized első éveiben tapasztaltuk, hogy az arra a vonatkozó jogszabályok által kötelezett kisvárosok azért nem alakították ki a hajléktalan ellátó rendszerüket, hogy a városoktól távol tartsák a hajléktalanokat. – ezért tudatosan vállalták a törvényi kötelezettség mulasztását.

alakítják. Empirikus eredményeim annak a kérdésnek a tesztelésére alkalmasak, hogy a potenciális aktorok között milyen mértékben jelennek meg a lakossági szükségletek és elvárások, és problémáik megoldásában mennyire támaszkodhatnak különböző intézményekre. Ebben az összefüggésben és tesztelési korlátok között azt várom, hogy a vizsgált településeken és térségekben a lakosság a döntéshozókat inkább az *elitista értelmezés alapján azonosítja, a döntéshozói csoportot önmagától távolinak és homogénnek látja* (Pálné Kovács Ilona, 2008) – ez összefügg az első hipotézis kapcsán megfogalmazott állítással is. A döntéseket alakító társadalmi szereplők összetételét és a szereplők befolyását vizsgálta empirikus eredményei alapján Péteri Gábor (Péteri, 2007). A helyi politikát (helyi költségvetést) alakító társadalmi szereplők összetétele alapján behatárolható döntéshozó kör is az elitista elméletet támasztja alá – eredményei alapján a döntések intézményes jellegűek, meghatározóan a képviselőtestületekhez és a hivatalhoz kapcsolódnak (Péteri, 2007: 47). A döntéshozatallal kapcsolatos elitista véleményeket erősíti meg Kákai László (Kákai, 2004: 129-147. különösen: 146. oldal). és Ferencz Zoltán – Kiss József is (Ferencz - Kiss, 1996: 392-393).

Harmadik hipotézisem a *közzolgáltatásokra* vonatkozik. A települési önkormányzatok kötelező és önként vállalt feladatai lényegesen átalakultak és bővültek a kilencvenes években (Horváth M., 1996). Részben ez magyarázza, hogy a közzolgáltatások egy részével a lakosság kevésbé elégedett – ezekre többet is költene a település költségvetéséből (Ferencz - Kiss, 1996: 401-402). A *közzolgáltatásokkal* kapcsolatban – azokat tágabban értelmezve, beleértve a munkalehetőségeket is – azt várom, hogy az országos vizsgálatok eredményeihez hasonlóan az *egészségügyre, a közbiztonságra és a lakáshelyzetre* vonatkozó elvárások emelkednek ki – ugyanakkor, a kutatásaink céljából következően vizsgált szociális helyzettel összefüggő területeken is komoly elvárások jelennek meg, elsősorban a *munkalehetőségeket* tekintve³. A közzolgáltatásokra vonatkozó eredményeink a problémákra, és nem az elégedettségre koncentrálnak, így csak közvetetten alkalmasak a hipotézis tesztelésére. A kilencvenes évek kutatásai során vizsgálták azt is, hogy a lakosság az egyes közzolgáltatásokra mennyit költene a település költségvetéséből – azaz, mire irányulnak az elvárásai. Hasonló eredményeinket, némileg más struktúrában, össze tudjuk ezekkel vetni. A közzolgáltatások iránti lakossági elvárások hasonló képet mutatnak, mint az

³ Nem közzolgáltatás, de a települési munkalehetőségekkel szorosan összefügg, hogy kutatásainkban a megkérdezettek szoros kapcsolatot láttak a munkalehetőségek hiánya és a jövedelem, valamint a szegénység között. Meggondolandó, hogy a települések, a települési önkormányzatok, a helyi politika ne kezelje-e a munkalehetőségek „biztosítását” közzolgáltatásként, ha ilyen erős az elvárás. Ezt látszik alátámasztani a közmunkák kiterjedt rendszere is, különösen a hátrányos helyzetű térségekben.

azokkal való elégedettség, vagy a közszolgáltatásokkal kapcsolatban megfogalmazott problémák – ezért a közszolgáltatásokra vonatkozó hipotézis e körre is érvényes.

Kutatásaink során a szociális és egyéb problémák vizsgálata kapcsán foglalkoztunk a támogató rendszerek kérdésével is (Fónai – Péntzes – Vítál, 2006, Nyírcsák, 1999). Azt tapasztaltuk, hogy a vizsgált háztartásokban elsősorban az informális támogatórendszerekhez fordulnak az érintettek, és sokkal kevésbé a formális támogatórendszerekhez és intézményekhez. Ez azt jelenti, hogy a megkérdezettek az erős kapcsolati hálójukba tartozó rokonokhoz, barátokhoz fordulnak, ha problémáik vannak. Ez a formális intézményekben való bizalmatlanságot mutatja, és részben összefügg az első hipotézis kapcsán megfogalmazottakkal: a hivatalos intézményeket is a személyes jellegű kapcsolatokon keresztül közelítik meg, ez egyfajta patrónus – kliens kapcsolatot jelent. A formális intézményekben való bizalom hiánya részben azok működésével, részben az „elitista” mechanizmusokkal függ össze. A támogatórendszerek és hálózatok kapcsán azt várom, hogy a romák és nem romák között lényeges különbség érvényesül a különböző támogatórendszerek megítélésében, és azok működésében. Albert Fruzsina és Dávid Beáta kutatásai alapján a romák kapcsolati hálóját kiterjedtebbnek feltételezem (Albert – Dávid, 2006), ugyanakkor azt várom, hogy mindkét etnikai csoport inkább fordul az informális támogató rendszerekhez, mint a formálisakhoz.

A kutatások empirikus eredményei alkalmasak az exklúzióval és a dezintegrációval összefüggő hipotézis tesztelésére is. Az exklúziót Ferge Zsuzsa a társadalmi integráció, az együvé tartozás sérüléseként értelmezi, ami a dezintegrálódás következménye és jelzése (Ferge, 2000). Azt várom, hogy a romák esetében érvényesül a kizárás, mind a romák, mind a nem romák körében pedig gyengülnek a normák, jelentős a szomatikus és a pszichés betegségek aránya, úgy, hogy azok e területeken is a romák körében jellemzőbbek.

3. Módszerek és minták

A települési problémák és lakosság szükségletek lehetséges hatását a helyi politikára négy kutatás eredményei alapján vizsgálom, a hipotéziseket e kutatások eredményeivel tesztelem. E kutatásokban kutatásvezetőként működtem közre. Mind a négy vizsgálat valamilyen, aktuális pályázathoz kapcsolódott, melyek szociális és egészségügyi vonatkozásúak voltak. Így például az egészségterv pályázatokhoz, a szolgáltatástervezési feladatokhoz és pályázatokhoz, valamint kistérségi projektekhez kapcsolódtak – ezen túlmenően meghatározó volt a

fejlesztési tanácsok térségi stratégia alkotási szerepvállalása. A céloknak és feltételeknek nagy jelentősége van a kutatások értékelése, azok hatásának értelmezése szempontjából. A települések, kistérségek és megyei fejlesztési tanácsok valamilyen fejlesztési, stratégiai célok meghatározásához szükséges *helyzetértékelés* elkészítésével, és az azok alapján megfogalmazható *stratégiai célok* meghatározásával bízták meg kutatócsoportjainkat. Ez azt is jelenti, hogy a kutatási eredmények alapján a döntéshozók ismerték az adott területek problémáit, és ismerték például az azok kapcsán kialakult lakossági véleményeket és elvárásokat is, azaz közvetett módon azok hatást is gyakorolhattak a döntéshozatalra, a célok és az azokhoz rendelt feladatok és eszközök meghatározására. A továbbiakban röviden bemutatom az egyes kutatások főbb jellemzőit.

2003-ban Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, a Megyei Területfejlesztési Tanács megbízásából reprezentatív lakossági minta keretében vizsgáltuk a háztartások, valamint a háztartásokban élők helyzetét. A kialakított mintába 1500 háztartást választottunk egy lépcsőzetes mintaválasztás eredményeként, mely során a kistérségi és településtípusok szerinti sajátosságokat vettük figyelembe, majd az egyes településeken véletlen mintaválasztással jutottunk el a vizsgált háztartásokba. A kutatás során a háztartások összetételét, jövedelmi helyzetét, bevételeit és kiadásait, valamint problémapercepcióját, és támogatórendszerét, továbbá a háztartástagok iskolai végzettségét, gazdasági aktivitását, egészségi állapotát, és mentális státuszát vizsgáltuk, személyes lekérdezésen alapuló kérdőíves módszerrel. E kutatás során a kérdezőbiztosok besorolása alapján képeztünk egy roma almintát; a klasszifikáció megfelel a hazai kutatások hasonló eljárásának (a kérdezőbiztosi besoroláson alapuló klasszifikációt az érintettek önmeghatározásával vetettük össze, és csak azokat soroltuk a roma almintába, akik önmagukat is romának tartották).

Ugyancsak Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, 2004-ben egy pályázati projekt keretében került sor 500 roma háztartásban a háztartás helyzetének, valamint a háztartástagok iskolai végzettségének, gazdasági aktivitásának, egészségi és mentális státuszának a kérdőíves vizsgálatára, alapvetően a 2003-as kutatás dimenziói szerint. A minta kialakítása során kistérségek és településtípusok szerinti lépcsőzetes mintaválasztásra, majd a településeken a roma szervezetek és a romákat ismerő szakértők bevonásával a háztartások közül véletlen mintaválasztásra került sor.

Tiszavasváriban 2004-ben a Szocio–East Egyesület által koordinált kutatás keretében egy, csaknem teljeskörű adatfelvételi eljárás során, a valószínűsíthető 400 háztartásból 300 megkeresésével, vizsgáltuk a városban élő romák helyzetét. Az adatfelvételi eljárás

tervezésébe bevontuk a cigány kisebbségi önkormányzat vezetőit, és a romákkal napi kapcsolatban álló, közoktatási, szociális és egészségügyi szakembereket is. Az adatfelvételi eljárás során mintavételi egységként a háztartásokat fogadtuk el, a tervezett 300 háztartásból 284 körében tudták a kérdezőbiztosok a kérdőívet lekérdezni.

2004-ben a települési önkormányzatok szolgáltatástervezési koncepciójának elkészítéséhez Hajdú-Bihar megye három kisvárosában terveztünk és koordináltunk a korábbi kutatások tapasztalatait és kérdőíveit alkalmazó kutatásokat. Ezek keretében a háztartások helyzetét elemeztük, a háztartások összetételét, szociális helyzetét és jövedelmi pozícióit. Emellett a háztartásokban/családokban élők iskolai végzettségét, gazdasági aktivitását, egészségi állapotát is vizsgáltuk. A három városban, Hajdúhadházon, Hajdúsámsomban és Polgáron reprezentatív mintavételi eljárással választottuk ki a háztartásokat. A mintán belül a 2003-as kutatás során alkalmazott klasszifikációs eljárással alakítottunk ki egy roma almintát. A kutatás során személyes megkeresésen alapuló kérdőíves eljárást alkalmaztunk.

4. Eredmények

Ahogy az a módszerek és a minták jellemzéséből kitűnik, a kutatások során a települési problémák és lakossági szükségletek lehetséges hatása a helyi politikára csak az egyik vizsgált dimenzió volt. A továbbiakban ezeket az eredményeket mutatom be. Elsőként vizsgáljuk meg, hogy milyen személyes problémákat említettek a megkérdezettek (1. táblázat).

1. táblázat: *A megkérdezettek által említett személyes problémák (az első tíz említés, a válaszok százalékában)*

2003. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	2004. „hajdúvárosok”		Tiszavasvári, romák			
	Romák	Nem romák		Romák	Nem romák	
Alacsony jövedelem	28,1	30,4	Anyagiak	66,1	44,3	Alacsony jövedelem – 25,1

Tartós betegség	3,1	19,1	Betegség	11,3	22,1	Munkanélküliség – 19,8
Munkanélküliség	18,8	13,0	Munkanélküliség	11,3	13,0	Szegénység – 19,8
Megoldatlan lakáshelyzet	18,8	5,6	Pszichés	3,2	6,3	Lakásfenntartás – 10,3
Magányosság	4,7	4,8	Rossz infrastruktúra	6,4	3,8	Ruházkodás – 8,3
Fogyatékoság	1,6	5,1	Közbiztonság	0,0	3,0	Étkezés – 6,1
Szegénység	12,5	2,3	Családi	0,0	3,0	Egészségtelen lakás – 3,2
Családi konfliktusok	1,6	3,8	Romák	1,6	2,6	Megkülönböztetés – 2,3
Gazdálkodás	1,6	2,3	Szórakozási lehetőségek	0,0	0,02	Gyereket egyedül neveli – 1,7
Stressz	0,0	1,5				Lakáshelyzet – 1,1

A személyes problémákra nyitott kérdéssel kérdeztünk, ezzel is el akartuk kerülni, hogy a lehetséges problémalista befolyásolja a megkérdezetteket. A különböző minták problémalistáinak eltéréseit is ez magyarázza. A megyei és a tiszavasvári kutatás esetében az *alacsony jövedelem, a munkanélküliség, a szegénység, a betegség és a lakással összefüggő problémák* emelkednek ki – a hajdúvárosok esetében, némileg eltérően, és a nyitott kérdés sajátosságaiból eredően, nagyobb mutatókkal, de hasonló helyzetet találunk. Ezeknek a

problémáknak a közös eredője a *munkanélküliség*, a *munkahelyek hiánya*, és az ebből következő alacsony jövedelem, ami a szegénység egyik oka lehet. A vizsgált térségekben és településeken élők személyes problémáinak a köre azt is meghatározza, hogy milyen területeken kell a helyi politikának beavatkoznia, vagy legalábbis milyen területeken várják azt tőle. Mivel a munkaerő-piac működésére, a létrejövő álláshelyekre, a munkalehetőségekre az *önkormányzatoknak, mint a helyi politika meghatározó aktorának*, csak korlátozott hatása van, ez felveti az önkormányzatok tényleges felelősségének és lehetőségeinek a kérdését – a kutatási tapasztalatok azt mutatják, hogy a lakosság az elvárásait nem általában fogalmazza meg: azt várják, hogy (az állam) és az önkormányzatok gondoskodjanak a munkalehetőségekről. Ezt mutatják az általunk lefolytatott kutatások is, például a települési problémák listájával, vagy a „mire költené a település költségvetését” kérdés válaszaival. A jövedelemmel és a munkalehetőségekkel, valamint a lakáshellyel, a lakásfenntartással összefüggésben jelenik meg az önkormányzatoktól elvárt, *meghatározó szociálpolitikai felelősség* a településen élők helyzetéért – ez azt jelenti, hogy nagyon nagy a nyomás az önkormányzatokra, hogy ellensúlyozzák az alacsony jövedelmekből, a munkalehetőségek hiányából, a munkanélküliségből eredő problémákat, beleértve a lakáshelyzet problémáit is. Ez az önkormányzatokkal szembeni generális elvárás. A romák és nem romák által említett személyes problémák köre, elsősorban azok mértéke, súlyossága néhány területen lényegesen eltér egymástól, így például a romák érzékelik nagyobb problémának a szegénységüket, és a nem romák a tartós betegséget, valamint a pszichés panaszokat, betegségeket – ez részben az eltérő életkori struktúrával, részben a tényleges jövedelmi, - és az azzal összefüggő lakáshellyel függ össze. Mindez azt jelenti, hogy az önkormányzatokra az ott élők személyes problémái a szociális, foglalkoztatási és egészségügyi ellátási területeken gyakorolnak nagy nyomást. Kikre támaszkodnak, kikre támaszkodhatnak az érintettek e problémáik kezelésében? Ezt több módszerrel is vizsgáltuk: elsőként nyitott kérdéssel, majd a lehetséges támogató személyek és intézmények listájával, ebben az esetben a támogatás mértékére kérdeztünk rá (2. és 3. táblázat).

2. táblázat: *Foglalkozik-e valaki a problémáival – az első tíz említés (a válaszok százalékában)*

	2003. Sz.- Sz.-B. megyei kutatás	
	Romák	Nem romák
Csak a családja	31,9	49,9
Ilyet még nem tapasztalt	28,9	18,6

A települési problémák és lakossági szükségletek lehetséges hatása a helyi politikára

Barátok, ismerősök	10,9	19,3
Polgármesteri Hivatal	15,1	6,5
Egyházak	0,8	2,2
Valamilyen intézmény szakembere	0,0	1,1
Kisebbségi önkormányzat	10,9	0,0
Önkormányzati képviselő	0,0	0,7
Egyesület, alapítvány	0,0	1,1
Országgyűlési képviselő	0,0	2,7

A 2003-as megyei kutatás teljes mintájában, valamint a romák és a nem romák között is, a család áll az első helyen azok között, akikhez a megkérdezettek probléma esetén fordulnának. Az említések gyakorisága bizonyos mértékig azonban meglepő, hisz a nem romák fele, míg a romáknak csak az egyharmada említette a családot, tágabban a rokonságot, holott a romák között sokkal magasabb a családban élők aránya, és lényegesen alacsonyabb az egyedül élőké. A barátokat is inkább a nem romák említették, holott Albert és Dávid kutatása szerint (Albert – Dávid, 2006) a romák sokkal kiterjedtebb baráti kapcsolati-hálóról számoltak be. Igen jelentős azoknak az aránya, akik nem tapasztalták azt, hogy bárki segített volna nekik. A nyitott kérdésekre adott válaszok alapján a romák jelentős mértékben tapasztalták azt, hogy a Polgármesteri Hivatal és a kisebbségi önkormányzat segített nekik. A Polgármesteri Hivatalok, az önkormányzatok kliensei között a romák válaszai alapján magas a roma származásúak aránya – kérdés, hogy a gyakoribb kliens helyzet mennyire befolyásolja a romáknak az önkormányzatokról kialakult véleményét és elvárásait (azaz, milyen tapasztalataik vannak a hivatalok működéséről és a bánásmódról, a hozzáférhetőségről). Rendkívül fontos, hogy a lehetséges támogatók között az önkormányzatokat a Polgármesteri Hivatallal azonosítják, azaz az önkormányzat számukra egyenlő a hivatallal, aki az ügyekben dönt. Ezzel összefüggésben figyelmet érdemel, hogy sem a romák, sem a nem romák alig, vagy egyáltalán nem említették az önkormányzati képviselőket, az önkormányzati intézmények munkatársait (!), az egyházakat, és a civil szervezeteket. Ebben a vonatkozásban a támogatás mértékéről kialakult véleményeik konzekvensnek látszanak (3. táblázat).

3. táblázat: *Kire támaszkodhat problémái megoldásában (négyfokozatú skála)*

	2003, megyei		2004, hajdúvárosok		2004. megyei roma kutatás
	Roma	Nem roma	Roma	Nem roma	
Családra	1,72	1,29	1,61	1,42	2,23
Barátokra	2,48	2,06	2,24	2,24	2,85
Szomszédokra	2,42	2,20	2,17	2,20	2,83
Munkatársakra	2,83	2,50	2,78	2,62	3,23
Polgármesteri Hivatal	2,29	2,58	2,76	2,81	3,05
Egyházakra	2,89	2,78	2,82	2,86	3,27
Egyesületekre, alapítványokra	2,89	2,92	2,89	2,95	3,32
Kisebbségi Önkormányzat Képviselőire	2,53	2,89	2,83	2,98	3,08
Pártok helyi szervezeteire	2,99	2,97	2,98	2,97	3,32
Önkormányzati képviselőkre	2,87	2,89	2,94	2,94	3,25

A lehetséges támogatórendszerek közül az *informális támogatórendszerekre* támaszkodnának a megkérdezettek – ez megfelel az előzetes várakozásnak is. A skálaátlagok és a nyitott kérdésre adott válaszok gyakorisága alapján valóban konzekvensek a válaszok és a választások, hisz a nem romák inkább a családra, míg a romák a barátokra támaszkodnának. Ez, bár megfelel az előzetes feltételezésnek, lényegesen eltér a kulturális antropológusok által felvázolt roma, cigány közösségek hálózatának a működésétől. A kulturális antropológusok azt hangsúlyozzák, hogy a roma közösségek a rokoni, testvéri kötelékeken alapulnak és működnek, és ezeknek a kötelékeknek a kizárólagossága miatt szinte hiányzik a baráti kapcsolatok rendszere a roma, cigány közösségekben (Szuhay, 1999). Bár ezt a kutatások során nem vizsgáltuk, valószínű, hogy a fogalmak értelmezésében rejlő eltérések magyarázhatják, Albert Fruzsina és Dávid Beáta kutatásai esetében is – elképzelhető, hogy a megkérdezett romák teljesen mást, például az unokatestvéri hálózatot értik a baráti kapcsolatok alatt - ennek azonban ellentmond, hogy Alberték kutatásában viszonylag magas a nem roma barátok említésének az aránya (Albert – Dávid, 2006: 357). Függetlenül a nehezen magyarázható jelenségektől, tapasztalható, hogy az informális támogatórendszeren belül a kapcsolatok erőssége alapján a család és a barátok jelentősége nagyobb, a szomszédoké és a

munkatársaké már valamivel kisebb. A romák esetében az alacsony foglalkoztatás miatt a munkatársak potenciális szerepe sokkal kisebb, esetükben a formális támogatórendszerből a Polgármesteri Hivatalok szerepe is jelentős, egyes mintákban magasabb, mint a barátoké, vagy a munkatársaké – ez megfelel a nyitott kérdésekre adott válaszaiknak is. Ami szembevetendő a romák és a nem romák esetében is, az az egyházak, civil szervezetek, a pártok, és az önkormányzatok szerepének a megítélése: azt érzékelik, hogy alig számíthatnak azokra problémáik megoldása érdekében. Ez a *formális intézményekkel és képviselőkkel kapcsolatos bizalmatlanságot is jelzi: ennyire számíthatunk rájuk, nem is bízunk bennetek*. Mivel az intézményekben való bizalom alapvetően alakítja a helyi politikát befolyásoló aktorok körét, a bizalom hiánya és a támogatás érzékelésének hiánya a (helyi) politikával, és azok potenciális aktoraival kapcsolatos averziókat mutatják, ez a kialakult (helyi) politikai szisztémával kapcsolatos szépszejt jelzi⁴. Mi marad? Maradhatnak a „természetes csoportok” (Almond, 2003) melyek segíthetnek az érdekek érvényre juttatásában, és maradhatnak a már jól ismert informális mechanizmusok, a patrónus – kliens viszonyok és az ezekben való, gyakran egyéni érdekérvényesítés. A helyi politikára és a helyi hatalomra hatást gyakorolhat az is, hogy milyen problémákat érzékel a lakosság, milyen problémákról alakul ki közvélemény, mit várnak az önkormányzatoktól, mint meghatározó aktortól – ez jelentős mértékben eltérhet az egyéni, személyes, családi problémák körétől (a lakóhelyi problémákra is nyitott kérdéssel kérdeztünk - 4. táblázat).

4. táblázat: *A lakóhely problémái – a megkérdezettek által említett első tíz probléma (2003. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei vizsgálat – a válaszok százalékában)*

	Romák	Nem romák
Munkanélküliség	20,3	19,2
Munkalehetőségek hiánya	21,7	15,0
Utak állapota és hiánya	4,9	9,0
Sportlehetőségek	4,2	6,7
A romák	2,8	4,7
A csatornázás hiánya	2,8	4,6
A közbiztonság	2,8	4,5
A szórakozási lehetőségek	2,8	3,1

⁴ 2010 május végén egy tízfokozatú skálán az önkormányzatok bizalmi indexe 4,3 volt, a kormányé pedig 3,9 (forrás: NetHangulat)

A települési problémák és lakossági szükségletek lehetséges hatása a helyi politikára

A szegénység	7,7	2,8
Az alacsony jövedelmek	4,9	2,9

A személyes problémák listájához képest a *közjavak, közszolgáltatások és az infrastruktúra* területén tapasztalható különbség. Ami nem tér el a személyes problémák körétől, az a munkanélküliség, a romák esetében a szegénység és az alacsony jövedelem. Ez azt jelenti, hogy a *munkalehetőségek hiánya és a munkanélküliség* általános problémaként jelenik meg, a térségben élők nemcsak személyes problémájuknak érzik azt – ez a (helyi) politikára, és annak az egyik, meghatározó szereplőjére, az önkormányzatokra gyakorolt nyomás és megfogalmazott elvárások egyik területe: „teremtsetek helyben munkalehetőségeket”! Nagyon fontos kiemelni, hogy a *munkalehetőségeket jórészt helyben várják a megkérdezettek, azt közjóként és szinte közszolgáltatásként értelmezik*. Ez arra kényszeríti az önkormányzatokat, hogy a munkalehetőségeket összekapcsolják más közjavakkal és közszolgáltatásokkal, például a szociális szolgáltatásokkal, kétféle értelemben is: az alapvetően *közmunka típusú munkalehetőségek kiválthatják* a munkanélküliség hosszabb távú következményeként biztosított pénzbeli és természetbeni ellátásokat, hisz a közmunkák finanszírozása nemcsak a helyi önkormányzatokra hárul. A másik következmény a helyi munkapiac struktúrájának tartós torzulása a közmunka típusú programok állandósulása miatt. E programok hatékonysága nagyon vitatott, alapvetően nem alkalmasak a munkaerő-piacra való visszajuttatásra, re-integrálásra, ráadásul felerősíthetik a patrónus – kliens kapcsolatok rendszerét is.

A személyes problémákhoz képest elsősorban a nem romák települési, lakóhelyi problémalistája mutatja a közszolgáltatásokkal, és közjavakkal kapcsolatos elvárásokat. A ”klasszikus” infrastrukturális hiányok mellett említik a sportlehetőségeket is. Ami figyelmet érdemel, az a romák, mint a lakóhely potenciális problémaforrása, valamint a közbiztonság, mint probléma – ezeknek az érzékelésében lényegesen eltér a romák és a nem romák véleménye. A nyitott kérdésre adott válaszok problémalistája és az egyes, lehetséges problémák súlyossága között is nagy a hasonlóság, még ha nem is nem ugyanannak a kutatásnak az eredményeit elemezzük (5. táblázat)

5. táblázat: *Mennyire érzi súlyosnak a felsorolt problémákat (öt fokozatú skálán, „hajdúvárosok”)*

	Romák	Nem romák	Teljes minta
Munkanélküliség	4,69	4,61	4,61
A lakáshoz jutás esélyei	4,37	4,35	4,35
Fiatalok jövője	4,22	4,34	4,33
Magas közüzemi díjak	4,14	4,06	4,06
Alkoholfogyasztás	3,84	4,03	4,02
Bűnözés	3,88	4,01	4,00
Többgyerekes családok helyzete	4,41	3,69	4,00
Nyugdíjasok helyzete	3,62	3,75	3,74
A településen élők egészségi állapota	3,37	3,58	3,56
A roma kisebbség helyzete	4,19	3,35	3,42
A környezet állapota	3,19	3,29	3,28
Drogfogyasztás	3,02	3,28	3,26
Előregedés	3,08	3,20	3,20
A közlekedés biztonsága	2,59	3,09	3,08
Bérlakások hiánya	3,34	3,05	3,07
Az utak	2,98	3,06	3,05
Tömegközlekedés	2,64	2,82	2,81
Levegőszennyezettség	2,63	2,64	2,64
Hajléktalanság	2,20	2,06	2,07

A problémák súlyosságának megítélésében is a munkanélküliség vezet, és igen súlyosnak látják a lakáshoz jutás esélyeit is. Ez, a fiatalok jövőjével, és a közüzemi díjakkal olyan területeket határol be, amelyek – ahogy arra már utaltam – messze meghaladják a települési önkormányzatok lehetőségeit. Ennek következményeként azonban kétirányú nyomás alá kerülnek a „helyi politika” meghatározó aktorai, az önkormányzatok. A duális állam, vagy duális politika szisztémája keretében a szolgáltatásokat nyújtó önkormányzatokra nyomást gyakorol a kormányzati politika (Kákai, 2004, Horváth M., 2007), például a helyi lakáspolitikák területén, vagy a közüzemi díjak kezelésében, miközben a szolgáltatásokat igénybe vevő, vagy azok hiányosságait tapasztaló lakosság is nyomást gyakorol az önkormányzatokra.

A főbb problémák súlyosságának megítélésén túl a romák és nem romák véleménye jelentősen eltér egymástól. A romák inkább tartják súlyosabb problémának a magas közüzemi díjakat, a többgyerekes családok helyzetét, a roma kisebbség helyzetét, és a bérlakások hiányát. Ezek a problémák alapvetően összefüggnek a romák helyzetével, hisz körükben az alacsonyabb jövedelmek és a magasabb szegénység miatt jelentős a közüzemi hátralékokat felhalmozók aránya. Mivel itt közüzemi hátralékokról van szó, az önkormányzatoknak látszólag csak részben van felelőssége, hisz a közszolgáltatásoknak csak egy részét nyújtják – ugyanakkor, az eladósodott lakosok az önkormányzatok szociális ellátásaira szorulnak. A többgyerekes családok helyzete is elsősorban az alacsony jövedelmekkel és a lakáshelyzettel függ össze, ezért jelenik meg a romák körében súlyos problémaként. A nyitott kérdések problémalistáihoz képest a roma kisebbség helyzetét is sokkal súlyosabbnak látják, mint a velük egy településen élő nem romák. Ugyanakkor például a nyitott kérdésekre adott válaszokban ritkán említik a kirekesztést és a megkülönböztetést, de már például a Polgármesteri Hivatalok működésére vonatkozó skálakérdésnél súlyos problémának látják azt. A rossz lakáskörülményeik miatt a romák azok, akik inkább látják problémának a bérlakások hiányát.

A nem romák lényegesen eltérő problémákat látnak súlyosabbnak. Ezek a devianciákkal, a nyugdíjasok helyzetével, és az elöregedéssel függnek össze. A devianciák közül az alkoholfogyasztást és a bűnözést, kisebb mértékben a drogfogyasztást látják súlyos problémának. A településen élő romák helyzetét csak közepesen látják súlyosnak. A romákétól eltérő, idősebb korfa miatt jelenik meg esetükben a nyugdíjasok helyzete, és az elöregedés, mint közepes mértékű probléma. Az életkori struktúra eltérései indokolják az egészségi állapottal kapcsolatos véleményüket is. Azokon a településeken, ahol a romák aránya jelentős – ez a három „hajdúváros” esetében 10 – 25 százalék körüli –, az önkormányzatok, úgy tűnik, eltérő lakossági elvárásokkal és nyomásokkal szembesülnek, a lakosság, mint potenciális (helyi) politikaformáló aktor, lényegesen eltérő szükségleteket és elvárásokat közvetít. Ami közös, az a helyi munkalehetőségek és a lakáshoz jutás lehetőségeinek az igénye. Az eltérések jelentősek: a romák a szociális helyzetük problémáit fogalmazzák meg, ami együtt jár az etnika hovatartozás által alakított problémákkal. A nem romák devianciákat észlelnek és az elöregedéssel összefüggő problémákat, például az egészségi állapotban. Ez lényegesen eltérő probléma és elvárás, valamint szükségletstruktúra, közös bennük a szociális közszolgáltatások és közjavak iránti igény. A nem romák számára a közbiztonság, mint közjó, vagy az idősgondozás, mint közszolgáltatás jelenik meg, azaz a

szociális közszolgáltatásoknak és közjavaknak a struktúrája lényegesen eltérő, a nem romák esetében ehhez az egészségügyi ellátások is hozzátartoznak. Ez megjelenik a közjavakról és a közszolgáltatásokról kialakult preferenciákban is, melyet azzal mértünk, hogy ki mennyit költene különböző területekre (6. táblázat).

6. táblázat: *Ha Önön múlna, ezer forintból mennyit költene a következő területekre („hajdúvárosok”)*.*

	Roma	Nem roma	Teljes minta
Munkahelyteremtésre	278	214	219
Orvosi ellátásra	194	189	189
Közműfejlesztésre	144	174	172
Szociális ellátásra	186	145	148
Lakásokra	194	140	144
Közbiztonságra	104	140	138
Közoktatásra	113	132	131
Városszépítésre	101	128	126
Kultúrára	98	116	115
Tömegközlekedésre	97	105	105

*Nem összeadható – a kérdés nem a felosztásra vonatkozott, csak arra, hogy az egyes területekre mennyit költene.

Az, hogy a megkérdezettek mennyit költenének a különböző területekre, összefüggést mutat azzal is, hogy mit neveztek meg személyes problémaként, a lakóhely problémáiként, és hogy az egyes problémákat mennyire látják súlyosak. Ez azt mutatja, hogy az élethelyzetek értelmezése, a problémák észlelése és értelmezése, a szükségletek határozzák meg a helyi politikától, az önkormányzatoktól elvárt közjavakat és közszolgáltatásokat – ezért is fontos, hogy a települési önkormányzatok, vagy például a fejlesztési tanácsok, kistérségi társulások ismerjék ezeket a szükségleteket, elvárásokat és véleményeket. Mivel a hazai helyi politikai szférában az érdekek aggregálásában, vagy az érdekek megfogalmazásában és érvényesítésében meglehetősen szerény a helyi társadalom szerepe (kivéve a helyi eliteket és a jó érdekérvényesítő csoportokat, vagy befolyásos személyiségeket), különösen az érdekek kanalizálásának az intézményes formáiban, ezek az elvárások és szükségletek az igénybevételre irányuló közvetlen nyomásban testesülnek meg.

Milyen nyomást érezhetnek a helyi politikai szereplők? Elsősorban a munkahelyteremtésre és az egészségügyi ellátásra, valamint a közműfejlesztésre vonatkozó nyomás és igény figyelhető meg a kutatás eredményeként. Érdekes, hogy a személyes és települési problémák nyitott kérdésére adott válaszokban alig jelenik meg az egészségügyi ellátással kapcsolatos elvárás – ez csak áttételesen, a lakosság egészségi állapotára vonatkozó véleményekben jelenik meg. A szociális helyzettel összefüggő elvárások a potenciális költségvetési tételek között a negyedik helyen jelennek meg – ez azt igazolja, amit már állítottam: ha a megkérdezettek szerint van helyben munka, akkor kevesebb szociális ellátásra van szükség. Óriási a nyomás az önkormányzatokra a lakásépítés, lakástámogatás területén is – ez az a probléma, amivel az önkormányzatok a legkevésbé tudnak megbirkózni, például az önkormányzati lakások száma, vagy a lakástámogatási rendszerek változásai miatt.

A romák és nem romák elvárásai és szükségletei közötti különbségek a költségvetési kiadások esetében is érvényesülnek. A romák a munkahelyteremtés mellett a lakástámogatásra, és a szociális ellátásokra költenének többet. Ez megfelel a többi kérdés esetén kifejtett véleményüknek is. A nem romák a közműveket fejlesztenék, többet költenének közbiztonságra, közoktatásra, városszépítésre, kultúrára, és tömegközlekedésre is – ezek a különbségek megfelelnek annak, hogy a többségi és a kisebbségi társadalomhoz tartozók mit tartanak súlyos problémának a településükön, hisz azt kell fejleszteni, arra kell többet költeni. Ebben az összefüggésben rendkívül fontos, hogy milyen a közvetlen kapcsolat a Polgármesteri Hivatallal, mit gondolnak a hivatalokról, azok működéséről, hisz, ahogy láttuk, az önkormányzatot elsősorban a Polgármesteri Hivatal jelenti és testesíti meg a megkérdezettek számára (7. táblázat).

7. táblázat: *Mennyire ért egyet a következő kijelentésekkel (ötfokozatú skálán)*

	„Hajdúvárosok”		
	Roma	Nem roma	Teljes minta
A PH épülete megfelel a céljának	4,50	4,46	4,46
Könnyen megtalálható az ügyintéző	3,67	3,99	3,97
Nem személytelen az ügyintézés	3,17	3,80	3,76
A megkérdezett ismeri a PH	3,37	3,60	3,58

ügyfélszolgálatát			
A PH közérthető információkat ad	2,96	3,59	3,55
Felkészültek a tisztviselők	3,03	3,56	3,52
Az ügyfelek elégedettsége fontos	2,73	3,43	3,38
Érvényesül az egyenlő bánásmód	2,61	3,33	3,28

A Polgármesteri Hivatalokra vonatkozó állítások között azokat fogadják el leginkább, amelyek a hivatal „fizikai” működésére vonatkoznak – bár az, hogy egy ügyintéző könnyen megtalálható, nagyon fontos szempont. Maguk a megkérdezettek úgy látják, hogy ők maguk is ismerik a hivatal ügyfélszolgálatát. Az etnikai hovatartozás lényegesebb különbségekkel jár: a romák személytelenebbnek látják az ügyintézést, az információk számukra kevésbé érthetőek, úgy érzik, az ügyfelek elégedettsége is kevésbé fontos, az ügyintézőket is közepesen felkészültnek látják – és ami a legfontosabb, úgy érzékelik, hogy nem igazán érvényesül az egyenlő bánásmód.

5. Összegzés

Tanulmányomban öt hipotézist fogalmaztam meg, mint amelyekkel lehetséges a kutatási probléma, azaz a települési problémák és lakossági szükségleteknek a helyi politikára gyakorolt hatását vizsgálni és tesztelni.

Az első hipotézis az érdekcsoport típusokra, és a döntéshozók megközelítésére vonatkozott. Ennek kapcsán azt vártam, hogy patrónus – kliens viszonyok, és a természetes csoportok hatása érvényesül, a döntéshozók megközelítésében pedig a személyes kapcsolatok szerepe emelkedik ki, azaz a kapcsolathálózaton belül is a személyes szálak és a patrónus – kliens viszony érvényesülését feltételeztem. E hipotézisemet a „foglalkozik-e valaki a problémáival”, és a „kire támaszkodhat problémái megoldásában” kérdésekkel teszteltem. Ezek a kérdések a támogatórendszerek vizsgálatán túl az intézményekbe és a személyekbe vetett bizalomról is szólnak. A támogatórendszerek közül a megkérdezettek az informális támogatórendszereket emelték ki, miközben bizalmatlanok az intézményes támogatórendszerekben, vagy úgy látják, hogy az intézmények és politikai szereplők kevésbé foglalkoznak problémáikkal, vagy kevésbé támaszkodhatnak azokra. Ebben az értelemben a

hipotézis közvetetten igazolódott, hisz a természetes csoportok és a személyes szálak hatása érvényesül. A patrónus – kliens viszonyra a Polgármesteri Hivatalokhoz fűződő, ambivalens viszony utal – a különböző intézmények közül a hivatalok azok, amit megemlítenek, különösen a romák. Az ő esetükben látszik inkább érvényesülni a patrónus – kliens hatás, hisz rendre arról szólnak, hogy a Polgármesteri Hivatal segít problémáik megoldásában, arra viszonylag jelentős mértékben támaszkodhatnak, miközben azt érzékelik, hogy az ügyfelek elégedettsége kevésbé fontos, és az egyenlő bánásmód elve is kevésbé érvényesül.

A második hipotézis szoros kapcsolatot mutat az elsővel, de ebben az állításomban inkább koncentráltam a döntéshozói csoportok elitista értelmezésére. Ezt illetően több hazai kutatás eredményei is megerősítik a szakirodalmi téziseket. Kákai László kutatási eredményei alapján három magyar városban a döntéshozatallal kapcsolatban azt fogadták el, hogy azt felkészült, felelősséget vállalni tudó, erős emberre kell bízni (Kákai, 2004:146). Ferencz és Kiss a döntéshozatalba való bevonás oldaláról vizsgálta a jelenséget, és azt tapasztalták, hogy bár a döntéshozókról feltételezik, miszerint a döntéshozók valamelyest ismerik azt, mit szeretnének az emberek, de kevésbé veszik figyelembe – hasonló eredményre vezetett egy korabeli, országos kutatás is (Ferencz - Kiss , 1996: 392-393). Az „elitista” állítás empirikus tesztelésére ugyanazokat a kérdéseket alkalmaztam, mint az első hipotézis esetében, de ebben az esetben azt a bizalom hiányaként értelmeztem, azaz azért nem támaszkodnak a döntéshozókra és az intézményekre, mert nem bíznak azokban, akikre támaszkodhatnának a problémáik megoldásában, amelyek, mint láttuk, alapvetően nem térnek el a település problémáitól, azok nem foglalkoznak ezekkel a problémákkal. Ebből nemcsak a személyes kapcsolati hálók és szálak hatása következik, hanem az is, hogy a helyi politika döntéshozói, de nemcsak ők, hanem az egyszerűbb szereplők is, túl távoliak (ezért érvényesülhetnek a patrónus – kliens viszonyok). A Polgármesteri Hivatalokra, mint a potenciális döntéshozatal intézményére vonatkozó kérdésünk is alkalmas közvetetten a kérdés vizsgálatára: azt látjuk, hogy a hivatalok működését erős közepesre értékelik, a romák inkább közepesre. Ezek az ambivalens értékelések a következő paradoxonban fogalmazhatók meg, mint az *elitista feltevést igazoló* eredmények: „*Szakszerűen foglalkoztok velünk, de nélkülünk!*”⁵

Harmadik hipotézisem a *közszolgáltatásokra* vonatkozik. Azt vártam, hogy az egészségügyre, a közbiztonságra és a lakáshelyzetre vonatkozó elvárások emelkednek ki, valamint meghatározó elvárás a munkalehetőségek biztosítása. Ezt a hipotézisemet a személyes problémák és a települési problémák listáival ellenőriztem, a települési problémák

⁵ A paradoxon megfogalmazásában Kákai László „Önkormányzunk értetek, de nélkületek!” paradoxonját használtam fel.

esetében az azok súlyosságára vonatkozó véleményekkel is összevettem. A lakossági vélemények, elvárások és szükségletek körének behatárolása már jól mutatta a közjavaknak és közszolgáltatásoknak a körét, amit a helyi politikától, és az azt leginkább megvalósító szereplőtől, a helyi önkormányzatoktól várnak. Ahogy az elemzésemből kitűnik, valóban a hipotézisekben megfogalmazott területeken jelentkeznek ezek az igények. Ferencz és Kiss a kilencvenes évek közepén vizsgálta a lakossági elvárásokat a városok költségvetésére vonatkozóan – e kutatásban nem kérdeztek rá a munkahelyteremtésre fordított összegekre, és más volt a pénzek elosztásának struktúrája, de ettől függetlenül a két adatsor alkalmas annak a megállapítására, hogy változtak-e a főbb folyamatok, és a lakosság milyen közszolgáltatásra fordítana többet (azaz, milyen területen vannak elvárásai). Bár a lista és a sorrendek hasonlóak, a mi kutatásunkban a munkahelyteremtés áll az első helyen (ezt nem vizsgálták), a kilencvenes években a sorrend az egészségügy (23 Ft)⁶, oktatás (13 Ft), szociális ellátás (13 Ft), közbiztonság (13 Ft), lakásépítés (11 Ft), közműfejlesztés (8 Ft), környezetvédelem (8 Ft), kultúra (7 Ft), tömegközlekedés (6 Ft), sport (5 Ft). Ehhez a listához képest az oktatás és a közbiztonság csúszott hátra, és a közműfejlesztés lépett előre. *Harmadik hipotézisem tehát részben igazolódott*, a lakossági elvárások a közjavakkal és a közszolgáltatásokkal szemben egyes területeken lényegesebben változtak. Hipotetikus állításom a „helyi munkalehetőségek biztosítása, mint közjó és közszolgáltatás” esetére igazolódott, a munkalehetőségek biztosítására rendkívül erős nyomás éri az önkormányzatokat.

Negyedik hipotézisem a támogató rendszerekre vonatkozott. Korábbi kutatási tapasztalataink alapján azt vártam, hogy a vizsgált háztartásokban elsősorban az informális támogatórendszerekhez fordulnak az érintettek, és sokkal kevésbé a formális támogatórendszerekhez és intézményekhez. Ez a formális intézményrendszerekben való bizalmatlanság mellett összefügg a patrónus – kliens kapcsolatok érvényesülésével, és az „elitista” mechanizmusokkal is. Lényeges eltéréseket vártam a romák és a nem romák között is: a kulturális antropológiai szakirodalom inkább a rokoni kötelékek meghatározó voltát hangsúlyozza, ezzel szemben a hazai hálózatkutatások a romák kiterjedtebb kapcsolathálózatát említik. E *hipotézisem csak részben igazolódott*, a nem romák emelték ki inkább a rokonokat és a barátokat a támogatórendszerükben. Ez azt jelenti, hogy legalábbis a problémák kezelésében közreműködő személyek és intézmények összetétele alapján a romák esetében a kulturális antropológiai állítás érvényesül. Ugyancsak a romák esetében jelentős a Polgármesteri Hivatalok szerepe, azaz esetükben – az ambivalens értékelés és viszony

⁶ 100 forintból mennyi támogatást adna a város pénzéből az egyes területekre (Ferencz - Kiss, 1996: 402)

ellenére, lásd a hivatalok értékelését – a formális támogatórendszerek súlya nagyobb (valószínű, hogy a közvetetten igazolt első két hipotézisnek megfelelően ez a kapcsolat patrónus – kliens jellegű).

A kutatások empirikus eredményei alkalmasak az *exklúzióval* és a *dezintegrációval* összefüggő hipotézis tesztelésére is. Ezt a személyes és a lakóhelyi problémalisták elemzésével lehet elvégezni. A normák meggyengülése a bűnözés, drogfogyasztás és alkoholfogyasztás területén, ezeknek az említésével támasztja alá ezt a hipotézist – az említések mellett e problémák mértékének, súlyosságának a megítélésével is. Hasonlóan e körbe tartoznak az egészségi állapotra, a pszichés állapotra, a fiatalok jövőtlenségére, és az előregedésre vonatkozó eredmények is, de a települési költségvetés összetételére vonatkozó javaslatok is. *Hipotézisem részben igazolódott*, a romák esetében valóban a *kizárással* összefüggő problémák jelennek meg (munkanélküliség, szegénység, lakhatás, közüzemi díjak, a Polgármesteri Hivatal részéről érvényesülő bánásmód) – ugyanakkor sokkal kevésbé említik a pszichés és szomatikus panaszokat és betegségeket, és a különböző anómiás, deviáns jelenségeket. A nem romák a *dezintegrációval* összefüggő jelenségeket emelik ki, így esetükben a várakozásom igazolódott. Úgy tűnik, ugyanazokat a folyamatokat másként élik át, a romák a folyamatok kizáró, a nem romák a dezintegráló hatását élik át és tartják fontosnak.

Felhasznált irodalom

- Albert Fruzsina – Dávid Beáta (2006):* A kapcsolati tőke dimenziói etnikai metszetben. *In: Kolosi Tamás – Tóth István György – Vukovich György (2006) (szerk.):* Társadalmi riport 2006. Budapest: TÁRKI, pp. 351-369.
- Almond, Gabriel A. – G. Bingham Powell (2003):* Összehasonlító politológia. Budapest: Osiris
- Angelusz Róbert – Tardos Róbert (2006):* Hálózatok a magyar társadalomban. *In: Kovách Imre (2006) (szerk.):* Társadalmi metszetek. Érdekek és hatalmi viszonyok, individualizáció és egyenlőtlenség a mai Magyarországon. Budapest: Napvilág Kiadó, pp. 227-252.
- Bódi Ferenc (2001) (szerk.):* Helyi szociális ellátórendszerek vidéken. Budapest: Agroinform Kiadóház
- Bódi Ferenc (2008) (szerk.):* A helyi szociális ellátórendszer. Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete
- Böhm Antal (2003):* Az ezredvég magyar társadalma. Budapest: Rejtjel Kiadó
- Fábián Gergely (1998):* A szociális problémák globalizációja és lokalizációja. *In: Fónai Mihály (szerk.) (1998):* A DOTE Egészségügyi Főiskola Kar Tudományos Közleményei I. Nyíregyháza: DOTE Egészségügyi Főiskolai Kar, pp. 269-299).
- Fábián Gergely (1999):* Globalizáció, modernizáció és a helyi szociális szolgáltatások esélyei. *In. Lukácskó Zsolt – Fónai Mihály – Fábián Gergely (szerk.) (1999):* „Peremvidék”. Szociális kutatások Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. Nyíregyháza – Salgótarján: DOTE Egészségügyi Főiskolai Kar – Salgótarjáni Népjóléti Képzési Központ, pp. 121-141.
- Fábián, Gergely:* Globalisierung und Lokalisierung der sozialen Konflikte. Verlag Dr. Kovac, Hamburg, 2004.
- Ferencz Zoltán – Kiss József (1996):* A „köz” véleménye tíz városban. *In: Horváth M. Tamás (1996) (szerk.):* Aréna és otthon. Budapest: Politikai Tanulmányok Intézete Alapítvány, pp. 379-495.
- Ferge Zsuzsa (2000):* Elszabaduló egyenlőtlenségek. Budapest: Hilscher Rezső Szociálpolitika Egyesület
- Fónai Mihály – Péntes Marian – Vitál Attila (2006) (szerk.):* Etnikai szegénység, etnikai egészségi állapot? A cigány népesség élethelyzete és kitörési lehetőségei Északkelet-Magyarországon. Nyíregyháza: Krúdy Könyvkiadó – Szocio-East Egyesület

- Horváth M. Tamás (1996) (szerk.):* Aréna és otthon. Budapest: Politikai Tanulmányok Intézete Alapítvány
- Horváth M. Tamás (2007) (szerk.):* Piacok a főtéren. Helyi kormányzás és szolgáltatásszervezés. Budapest: KSZK ROP 3.1.1. Programigazgatóság
- Kákai László (2004):* Önkormányzunk értetek, de nélkületek! Pártok és civil szervezetek a helyi társadalmakban. Budapest: Századvég Kiadó
- Nyírcsák János (1999):* Természetes támogató-rendszerek Nyíregyházán. *In: Lukácskó Zsolt – Fónai Mihály – Fábián Gergely (szerk.) (1999):* „Peremvidék”. Szociális kutatások Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. Nyíregyháza – Salgótarján: DOTE Egészségügyi Főiskolai Kar – Salgótarjáni Népjóléti Képzési Központ, pp. 143-163.
- Pálné Kovács Ilona (1999):* Regionális politika és közigazgatás. Budapest – Pécs: Dialóg Campus Kiadó
- Pálné Kovács Ilona (2008):* Helyi kormányzás Magyarországon. Budapest – Pécs: Dialóg Campus Kiadó
- Péteri Gábor (2007):* Nagyobb felelősség, átalakuló feladatok, új szerepek. *In: Horváth M. Tamás (2007) (szerk.):* Piacok a főtéren. Helyi kormányzás és szolgáltatásszervezés. Budapest: KSZK ROP 3.1.1. Programigazgatóság, pp. 19-68.
- Süli-Zakar István (2003) (szerk.):* A terület-és településfejlesztés alapjai. Budapest – Pécs: Dialóg Campus Kiadó
- Szegvári Péter (2001):* Helyi politika – helyi érdekek. *In: Kéri László (2001) (szerk.):* Societas Politica. Fejezetek a politikai szociológia köréből. Miskolc: Bíbor Kiadó
- Szuhay Péter (1999):* A magyarországi cigányság kultúrája: etnikus kultúra vagy a szegénység kultúrája? Budapest: Panoráma Kiadó
- www.nrc.hu/hirek/2010/07/03/NetHangulat_jobb_iranyba. 2010. augusztus 16.